

Ger Janssen (met medewerking van Huub Lucas). (2017). *Ik ben van boom-roos-vis: Over leren lezen*. Tilburg: Zwijsen. Isbn 978 90 487 3250 0, € 29,95, 256 blz

Een educatieve uitgever pakt uit

Op het eerste gezicht maakt het boek *Ik ben van boom-roos-vis* een verwarrende indruk: groot formaat, veelkleurige opmaak met massa's plaatjes, uitvoerige bijschriften, kaders en spreads. Is dit een nostalgisch bladerboek voor de salontafel over leren lezen op school? Of een geschiedenisboek? Of een didactiekboek over het aanvankelijk lezen? Het blijkt van alles wat.

Ger Janssen was van 1977 tot 1999 directeur van Uitgeverij Zwijsen, Huub Lucas werkte daar van 1977 tot 2012 als projectleider en uitgever van de basisschoolmethode *Veilig leren lezen*, waarmee miljoenen Nederlandstaligen in Nederland en Vlaanderen zijn gealfabeteerd. Het boek is vooral een eerbetoon aan frater Caesarius, alias dr. M.J.C. Mommers (1925-2007), die vanaf zijn engagement bij Uitgeverij Zwijsen in 1958 de 'leesvader' was van al die miljoenen kinderen: leider van de auteursteams van de verschillende uitgaven van *Veilig leren lezen* (vanaf 1963). Als auteursnaam stond decennialang F.B. Caesar op de boekjes. Daarnaast was Mommers universitair hoofddocent pedagogiek in Nijmegen. Zijn aanpak was theoretisch goed onderbouwd, maar altijd realistisch en gericht op de praktijk. In het dilemma van de analytisch-synthetische versus de globale methode koos hij voor een eclectische middenweg.

Een eenzijdig analytisch-synthetische aanpak kan leerlingen vasthouden in spellend letter-voor-letterlezen en de overgang bemoeilijken naar vloeiend lezen, waarbij met één fixatie lettergrepen en hele woorden herkend worden.

De globale methode mikt van meet af aan op complete woordbeelden en vertrouwt op spontane inductieprocessen: de leerlingen moeten al meelezend en voorlezend zelf ontdekken welke letters voor welke klanken staan. Dat benadeelt zwakke lezers en kan leiden tot overmatig radend lezen.

Mommers hield vast aan de 'structureerwoorden', een overzichtelijke collectie woorden die voor, met en door de kinderen in klanken c.q. letters geanalyseerd en weer in elkaar gezet en gevarieerd kunnen worden. Die woorden moeten aan allerlei voorwaarden voldoen: ze moeten alle klanken c.q. letters bevatten en 'klankzuiver' zijn, dat wil zeggen elke letter of lettercombinatie moet één klank vertegenwoordigen. Een woord als *bank* komt niet in aanmerking omdat de *n* daar in een andere klank aanduidt dan in *maan*. Onder meer de enkel geschreven klinkers in open lettergrepen, de *e* in toonloze lettergrepen en in *de* en *een* zijn complicaties die om een oplossing vragen. De woorden moeten concrete begrippen aanduiden en in een plaatje af te beelden zijn, en met de collectie als geheel moeten zo aansprekend mogelijke verhaaltjes geformuleerd kunnen worden.

Veilig leren lezen gebruikte als structureerwoorden de boom-roos-vis-collectie, in tegenstelling tot de aap-noot-mies-collectie van M.B. Hoogeveen, waarmee concurrent-uitgever J.B. Wolters sinds het begin van de twintigste eeuw de markt domineerde. In 1958 was de uitgeverij van de Fraters van Tilburg van naam veranderd: de Drukkerij van het R.K.

Jongensweeshuis werd Uitgeverij Zwijsen, naar (aarts)bisschop Joannes Zwijsen, die in 1844 de congregatie gesticht had. Er was te weinig werk voor de drukkerij; een nieuwe aanpak en nieuwe marktinitiatieven waren nodig. Frater Caesarius was de juiste man op het juiste moment op de juiste plek.

Janssen en Lucas beschrijven het uitvoerigst de periode die ze zelf meemaakten. Daaraan laten ze enkele hoofdstukken over de voorgeschiedenis voorafgaan: de leesmethoden die door Tilburgse fraters vanaf 1910 zijn geschreven en uitgegeven. De lange geschiedenis van het aanvankelijk leesonderwijs voor 1910 wordt zeer summier geschetst. Het zwaartepunt van het boek ligt vooral in het beeld dat het geeft van de educatieve uitgeverij als marktplaats waar onderwijspraktijk en vakdidactiek bij elkaar komen.

Uit concurrentieoverwegingen hebben uitgevers vaak een wat gespannen verhouding met openbaarheid en transparantie. Des te beter dat oudgedienden Janssen en Lucas zo uitpakken. Wat structuur en vormgeving betreft hebben ze dat misschien wat te uitbundig gedaan. Uitgevers willen het graag iedereen naar de zin maken. De bonte afwisseling gaat ten koste van de overzichtelijkheid; de navigatie door alle teksten, kaders, spreads en plaatjes is niet altijd makkelijk. Evengoed is dit boek een boeiende bijdrage aan de onderwijsgechiedschrijving, waarin vaak de rol van de educatieve uitgeverijen onderschat wordt en de complexe werking van de leermidelenproductie onderbelicht blijft. EK ■